

Hâkimin Zor Kararı: Vankulu Mehmet Efendi'nin *Tercîhu'l-Beyyinât*'ı Çerçevesinde Delillerin Çakışması Durumunda Takip Edilecek Yöntem

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Kavalcıoğlu | ORCID: 0000-0002-4993-0693 | konursukaval69@gmail.com

Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı, Bayburt, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/050ed7z50>

Öz

Bu çalışma XVI. asırda yaşamış bir Osmanlı kadısının birbiriyle çelişen beyinelerden hangisinin seçilmesi gerektiğine dair belirlemiş olduğu ilkeleri ele almaktadır. Malumdur ki yargılama sonucunda adil bir karara ulaşabilmek mahkemeye sunulan delillerin iyi bir şekilde değerlendirilmesiyle mümkündür. Zira yargılamada dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri mahkemeye sunulan delillerdir ve kadı bu delilleri değerlendirerek adil bir karara ulaşmaya çalışır. Ancak bu aşamada karşılaşılan sorunların başında davanın taraflarınca mahkemeye birbiriyle çelişen delillerin sunulması gelmektedir. Bu durumda doğru karar ulaşabilmek ancak birbiriyle çelişen bu delillerden doğru karara ulaştırılacak delili tercihle mümkün olmaktadır. Bu çalışmada Vankulu Mehmet Efendi'nin (ö. 1000/1592) *Tercîhu'l-beyyinât* isimli eserinde ele almış olduğu tercih ilkeleri incelenecektir. Tespit edebildiğimiz kadıyla bu eser deliller arasında tercih ilkelerini ele alan ilk eserdir. Vankulu Mehmet Efendi XVI. yüzyıl Osmanlısında yaşamış olan ve Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde müderrislik, müftülük ve kadılık gibi önemli görevler yapmış olan bir alimdir. Müellifin fıkıh ve dil alanında eserleri vardır. *Tercîhu'l-beyyinât* isimli eseri günümüze kadar hakkında çalışma yapılmamış bir eserdir. Bu eserde bir davada tarafların sunduğu birbiriyle çelişen deliller bulunması durumunda bu delillerden hangisinin tercih edilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Ayrıca bu çalışmayla müellifin yaşadığı dönemde yargılama usulünde ulaşılan seviye hakkında bilgi edinilmesi hedeflenmektedir. Bundan dolayı konu ele alınırken müellifin tespit ettiği ilkelerin ayrıntılı olarak tahlil edilmesinin ötesinde müellifin bu ilkelere hangi kaynakları referans alarak ulaştığı tespit edilecektir. Böylece dönemin Osmanlı kadısının yargılama ilkelerini tespit ederken yararlandığı kaynakların anlaşılmasına katkı sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Yargılama Usûlü, Vankulu, Beyyine, Tercih.

Atf Bilgisi: Kavalcıoğlu, Abdullah. "Hâkimin Zor Kararı: Vankulu Mehmet Efendi'nin *Tercîhu'l-Beyyinât*'ı Çerçevesinde Delillerin Çakışması Durumunda Takip Edilecek Yöntem". Marifetname 10/2 (Aralık 2023), 619-650.

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.133337>

Geliş Tarihi	26.07.2023
Kabul Tarihi	12.10.2023
Yayın Tarihi	31.12.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (Abdullah Kavalcıoğlu)
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	marifetnameetikbildirim@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Judge's Tough Decision: The Methodology to Follow in Case of Conflicting Evidence Within the Framework of Vankulu Mehmet Efendi's *Tarjīh al-Bayyināt*

Assist. Prof. Abdullah Kavalcıoğlu | ORCID: 0000-0002-4993-0693 | konursukaval69@gmail.com

Bayburt University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Bayburt, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/050ed7z50>

Abstract

This study examines the principles established by an Ottoman qadi who lived in the 16th century regarding the selection of conflicting pieces of evidence. It is well-known that reaching a just decision in a trial is possible through the careful evaluation of the evidence presented in court. Indeed, one of the most critical aspects of judicial proceedings is the evidence presented before the court, and the qadi endeavors to reach a fair decision by assessing this evidence. However, one of the primary challenges encountered at this stage is when contradictory evidence is presented to the court by the parties involved in the case. In such situations, arriving at the correct decision is only possible through the judicious selection of evidence that will lead to an accurate verdict among these conflicting pieces of evidence. This study focuses on the preference principles discussed by Vankulu Mehmet Efendi (d. 1000/1592) in his work titled *Tarjīh al-Bayyināt*. As far as we can ascertain, this work is the earliest to address preference principles among evidence. Vankulu Mehmet Efendi was a scholar who lived in the Ottoman Empire during the 16th century and held significant positions such as muderris, mufti, and kaddish in various regions of the Ottoman state. The author has contributed works in the fields of jurisprudence (fiqh) and linguistics. *Tarjīh al-Bayyināt* is a relatively unstudied work that provides guidance on how to resolve conflicting evidence presented by parties in a legal case. Furthermore, this study aims to shed light on the level of advancement in the procedural aspects of adjudication during the author's era. Therefore, in addition to a detailed analysis of the principles identified by the author, this study seeks to determine the sources from which the author derived these principles. By doing so, it endeavors to contribute to an understanding of the sources that Ottoman qadis of the time relied upon when establishing their principles for judicial proceedings.

Keywords: Islamic Law, Trial Procedure, Vankulu, al-Bayyināt, Preference.

Citation: Kavalcıoğlu, Abdullah. "Judge's Tough Decision: The Method to Follow in Case of Conflict of Evidence in the Framework of Vankulu Mehmet Efendi's *Tarjīh al-Bayyināt*". Marifetname 10/2 (December 2023), 619-650.

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1333337>

Date of Submission	26.07.2023
Date of Acceptance	12.10.2023
Date of Publication	31.12.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Abdullah Kavalcıoğlu)
Plagiarism Checks	Yes – iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	marifetnameetikbildirim@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

İslam adliye teşkilatının temelleri Hz. Peygamber döneminde atılmıştır. Hz. Peygamber döneminden sonra Emevîler ve Abbâsîler döneminde gelişimini sürdüren İslam adliye teşkilatının en gelişmiş örneğinin Osmanlı adliye teşkilatı olduğu söylenebilir.¹ İslam adliye teşkilatının en önemli unsurlarından biri de mahkemelerdir. Mahkemede yargılamanın nasıl yapılması gerektiği fıkıh kitapların *edebü'l-kādî* başlığı altında ele alındığı gibi bu ismi taşıyan müstakil eserler de yazılmıştır. Bu eserlerde kadıların tayini, yetki ve sorumlulukları, kadılarda bulunması gereken özellikler, davanın tarafları, yargılama usulü, ispat vasıtaları gibi konular ele alınır.² Dolayısıyla bu eserler mahkemelerde yürütülen yargılama faaliyetinin usul ve esaslarına dair geniş malumatlar içerir.

Mahkemelerin faaliyetleri incelendiğinde bu kurumların iki temel meseleyle ilgilendiği görülür. Bunlardan ilki davacı konumunda olan kişinin iddiasının doğru olup olmadığı meselesidir. Yapılan inceleme sonucunda davacının iddiasının doğruluğu kanıtlanırsa bu durum bir hak ihlali olduğu sonucu ortaya çıkarır. Mahkemenin temel faaliyetlerinden ikincisi ise ortaya çıkan bu hak ihlaline hangi müeyyidenin uygulanacağı hususudur. Davacı olan kişinin iddia ettiği şeyin doğruluğu ve kimler tarafından işlendiği ise ancak ispat³ vasıtaları ile tespit edilebilir.⁴

¹ Konuyla ilgili değerlendirme için bk. M. Âkif Aydın, *Osmanlı Hukuku: Devlet-i Aliyye'nin Temeli* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 149.

² Konuyla ilgili eserler için bk. Salim Öğüt, “Edebü'l-Kadî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10/408.

³ İsbat kavramı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Sahip Beroje, *İslam Ceza Muhakemesi Hukukunda Beyyine Külfeti ve İspata Hakim Esaslar* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 30-33.

⁴ Celal Erbay, *İslam Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları* (İstanbul: Marmara

Yargılama esnasında herhangi bir hak veya somut bir olayla ilgili hukuken kendisine birtakım sonuçlar bağlanabilen ve İslam hukukunun belirlediği kurallara uygun olarak getirilen delillere ispat vasıtaları denir.⁵ İspat vasıtası, kişinin mahkemede ileri sürdüğü iddiasını doğrulamak için getirdiği delillerdir. İspat vasıtaları ve hâkimin takdir yetkisi mahkemede verilecek olan kararda etkili olan faktörlerdir.⁶ İspat vasıtalarının nitelik ve niceliği hakkında çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak bazı âlimler ispat vasıtası olarak kullanılacak delilleri şahitlik, yemin ve yeminden kaçınma olarak üç delille sınırlandırırken bazı âlimler bu delilleri yetmiş sayısına kadar çıkartabilmektedir.⁷ Âlimler her ne kadar ispat vasıtalarının sayı ve nitelikleri açısından fikir birliği etmeseler de şahitlik ve ikrarın geçerli ve en güçlü ispat vasıtası olduğu hususunda aynı görüşü benimserler. Şahitlik ve ikrar dışında ön plana çıkan ispat vasıtaları arasında yemin, karine, yazılı belge ve hâkimin şahsi bilgisi zikredilebilir.⁸

Mahkemede yapılan yargılama sonucunda iki taraftan biri lehine karar verilir aleyhine karar verilen kimse ise cezalandırılır. Yanlış karar

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1999), 14.

⁵ M. Mustafa Zühaylî, *Vesâilu'l-İsbât fi's-Şerîati'l-İslâmiyye fi'l-Muâmelâti'l-Medeniyye ve'l-Ahvâli's-Sahsiyye* (Beyrut: Mektebetu Dâri'l-Beyân, 1982), 1/ 23.

⁶ Ali Bardakoğlu, "İsbat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/493.

⁷ M. Fatih Turan, "İslam Ceza Hukukunda Cinayet Davalarında Zayıf Delil 'Levs'", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31 (30 Haziran 2009), 173.

⁸ Bardakoğlu, "İsbat", 22/493; İspat vasıtaları ile ilgili geniş bilgi için bk. Yasemin Kurtoglu, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Hukukunda İspat Vasıtaları* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 10-91; İmran Aktürk, *Osmanlı Yargılama Hukukunda İspat Vasıtaları* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 78-184; Taha Yılmaz, *Çağdaş Türk Hukukundaki İspat Vasıtalarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 118-187.

verilmesi durumunda aleyhine karar verilen kişi mağdur edilmiş olur. Herhangi bir mağduriyete yol açmamak ve doğru kararı verebilmek için doğru karara götürecektelillerden istifade edilmesi gerekir. Verilen kararların hem fert hem de toplum vicdanında kabul görmesi için bu kararların herhangi bir hukuki delile dayanması önem arz eder. Mahkemede olabildiğince adil bir karar verilmesine yardımcı olacak yegâne unsur ise mahkemeye sunulan delillerdir.⁹ Bu sebeple kadı ya da hâkimin kararını mahkemeye sunulan delillere dayandırması ve üzerine hüküm bina edilen delilin olabildiğince kesin deliller arasından seçilmesi ve deliller arasındaki güç dengesine riayet edilmesi gerekir. Ayrıca ispat vasıtaları hâkimin hüküm verirken tahmine dayalı değil objektif kriterlere göre hüküm vermesine katkı sunar.¹⁰

Bazı durumlarda davanın tarafları dava konusu hakkında birbirini nakzeden deliller ortaya koyabilirler. Hâkimin aynı meselede birbiriyle çelişen iki delil bulunması durumunda eğer bu delillerden biri diğerinden güçlüyse güçlü olan delile muvafık hüküm vermesi gerekir. Örneğin en güçlü deliller olduğu daha önce ifade edilen şahitlik ve ikrar delilleri arasında bir çelişki olursa ikrar delili ile hüküm verilir. Ancak davanın tarafları aynı konuda birbirine denk iki delil getirirlerse hâkim bu iki delil arasından birini tercih eder ve bu delile göre hüküm verir. Bu durumda hâkimin hangi delile göre hüküm vermesi gerektiği yargılama usulünün en önemli tartışma alanlarından biridir. Zira yargılama esnasında her iki taraf kendi haklılığını savunur ve kendi görüşünü destekleyen delilleri mahkemeye sunarlar. Bu durumda hâkimin en önemli görevi doğru kararı verebilmek için doğru delili

⁹ Konuyla ilgili değerlendirmeler için bk. Fahrettin Atar, *İslam Yargılama Hukukunun Esasları* (İstanbul : M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2013), 168-169.

¹⁰ Bardakoğlu, "İsbat", 22/492.

seçmektir. Klasik kaynaklarda ispat vasıtalarının hangisinin güçlü olduğuna dair daha net bilgiler varken birbiriyle çelişen ve niteliği aynı olan iki delille karşılaşıldığında nasıl bir yol izlenmesi gerektiği hususu tartışmalıdır.¹¹

Aynı konuda birbiriyle çelişen iki şahit varsa bu durumda hâkimin hangi şahidin şahitliğine göre hüküm vermesi gerektiği hususunda kesinlik ifade eden kurallar bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili bilgiler fûrû-i fıkıh kitaplarının özellikle *kitâbü'd-da'va* bölümlerinde yer almaktadır.¹² Hüküm verme konumunda olan kadılar böyle bir durumla karşılaştıklarında fûrû-i fıkıh kitaplarının ilgili bölümlerine bakarak meseleyi çözmeye çalışırlardı. Aynı zamanda kadılık ta yapmış olan Vâni Mehmet Efendi bu hususu *Tercihu'l-beyyinât* isimli risalesinde şu şekilde ifade etmektedir:

“Kadılık vazifesiyle vazifelendirildiğimde bu işi yapmak bana zor gelmedi. Özellikle kaynaklardan şerî meseleleri bulmada ve muteber fetvalardan hareketle doğru hükme ulaşmada zorlanmadım. Yalnızca beyyinelerin tearuzu durumunda (hangi beyyinenin seçilmesi gerektiği hususunda) zorlandım. Zira kitaplarda bu durumda hangi beyyinenin tercih edilmesi gerektiğini gösteren genel kurallar zikredilmemiştir. Bilakis tercih yöntemleri düzensiz bir şekilde farklı kitaplarda yer almaktadır.”¹³

¹¹ Bardakoğlu, “İsbat”, 22/494.

¹² Ebû'l-Hüseyin Ahmed b Ebî Bekr Muhammed b Ahmed Kudûrî, *Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-fikhi'l-Hanefî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 214-219; Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b Mes'ud b Ahmed el-Hanefî Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*, thk. Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 8/436-457; Şeyh Bedreddin, *Camiu'l-fusuleyn: Yargulama Usulüne Dair* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012), 183-206.

¹³ Vankulu Mehmed Efendi, *Tercihü'l-beyyinât* (İstanbul: İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 1b.

Vankulu diye de bilinen Vâni Mehmet Efendi, konu hakkındaki problemi aktardıktan sonra kendisinin bu konuyla ilgili meseleleri akıl sahipleri için muteber kitaplardan topladığını, risalesinde konuyla ilgili önemli gördüğü soru ve cevaplara yer verdiğini ve eserlerde konuyla ilgili olan görüşleri şerh ettiğini söyler.¹⁴ Müelliften aktarılanlardan anlaşıldığı kadarıyla *Tercîhu'l-beyyinât* isimli eser, birbiriyle çelişen deliller olması durumunda kadiya bu delillerden birini seçme hususunda yardımcı olmaktadır. Vankulu'un eseriyle aynı maksat için yazılmış olan başka eserler de vardır. Bu eserlerden bazıları şunlardır:

Vankulu Mehmet Efendi: *Tercîhu'l-beyyinât*.

Ganim b. Muhammed el-Bağdâdî (öl. 1032/1623 [?]): *Melce'ü'l-kudât 'inde te'ârûzi'l-beyyinât*.¹⁵

Ebü'l-İhlâs eş-Şürünbülâlî (öl. 1069/1659): *el-Hükmü'l-Müsned bi-Tercihî Beyyinât Gayrı Zi'l-yed*.¹⁶

Hisâlî Abdurrahman Çelebi (öl. 1087/1676): *Beyyine leha'r-rüchân 'inde te'ârûzi'l-burhân*.¹⁷

Hasan b. Hasan el-Hüseynî Sıdkî er-Rûmî: *Vezaîfü'l-Kuzat fi Usulî'l-Murafaât ve Tercihî Ehâdî'l-Beyyinât*.¹⁸

¹⁴ Vankulu, *Tercîhü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 1b.

¹⁵ Bu eser Hadi Sofuoğlu tarafından sunulan bir tebliğde tanıtılmıştır. Eserle ilgili bilgi için bk. Hadi Sofuoğlu, "Osmanlı Kadısının El Kitabı: "Melceü'l-Kudat 'Inde Te'aruzi'l-Beyyinât", ed. Süleyman Kaya vd. *Osmanlı'da Fıkıh Ve Hukuk* (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2017), 169-180.

¹⁶ Eserin yazma nüshası için bk. Ebü'l-İhlâs eş-Şürünbülâlî, *el-Hükmü'l-müsned bi-tercihi beyyinât gayrı zi'l-yed* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa, 214), 267-271.

¹⁷ Müellif ve eseri ile ilgili bilgi için bk. Cengiz Kallek, "Hisâlî Abdurrahman Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/125-126.

¹⁸ Müellifin doğum ve vefat tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte Hicri 1250 yılından birkaç yıl sonra dünyaya geldiği ve 1308 yılında hayatta olduğuna dair bilgiler vardır. Müellifin hayatı ve eseriyle ilgili bilgi için bk. Hasan b. Hasan el-Hüseynî Sıdkî er-Rûmî, "Vezaîfü'l-Kuzat fi Usulî'l-Murafaât ve Tercihî Ehâdî'l-

Mahmûd Hamza b. Muhammed el-Hüseynî (1821-1887): *et-Tarîkatü'l-vâzîha ile'l-beyyinâti'r-râciha*.¹⁹

Zikredilen bu eserler, deliller arasında tercih yapmanın usulü hakkındaki eser örneklerinin miladi on altıncı asırdan başlayıp Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar bulunduğunu göstermektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Vankulu Mehmet Efendi'nin Tercihu'l-beyyinât isimli risalesi bu amaçla yazılan eserlerin ilkidir.²⁰ Vankulu Mehmet Efendi'nin bu eseri günümüze kadar tahkik edilmemiştir. Müellifin bu eserinin çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır.²¹ Bu çalışmada İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan nüsha kullanılmıştır. Bu nüsha her varağında iki sayfa her sayfasında on beş satır bulunan on sekiz varaktan oluşan bir nüshadır. Vankulu, bu eserinde birbiriyle çelişen deliller olması durumunda hangi delilin tercih edilmesi gerektiğini altı ilke ile açıklar.

Bu çalışmada müellifin zikrettiği ilkelerin tespiti ve analizi yapılacaktır. Ayrıca bu ilkelerin gerekçeleri ve kaynakları tespit edilmeye çalışılacaktır. Gerek duyulan yerlerde ise bu ilkelerin Hanefî fîrû-i fıkıh kitaplarında nasıl ele alındıklarına temas edilecektir.

On altıncı yüzyıl Osmanlısında yaşamış olan Vankulu Mehmed Efendi Van'da dünyaya gelmiş olması sebebiyle Vâni nisbesiyle anılmıştır. Vankulu diye meşhur olan müellif daha çok fıkıh ve

Beyyinât", thk. Sa'd b. Ömer el-Huraşî, *Mecelletü'l-Merkezü'l-Buhus ve'd-Dirasetü'l-İslamiyye* 12/6 (2010), 369-386.

¹⁹ Mustafa Baktır, "Mahmûd Hamza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/365-366.

²⁰ Ancak bu eserden önce aynı amacı güden eserlerin yazılmış olması ihtimalini göz ardı etmemek gerekir.

²¹ Eserin yazma nüshaları için bk. Mustafa S. Kaçalın. "Vankulu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/513.

edebiyat alanında yazmış olduğu eserleriyle tanınmıştır.²² İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî'nin (öl. 400/1009'dan önce) *es-Sıhah* isimli Arapça sözlüğünü Türkçeye tercüme eden müellifin ön plana çıkan diğer eseri ise Molla Hüsrev (öl. 885/1480) tarafından yazılan *Dürerü'l-hükkâm* adlı esere *Nakdu'd-Düerer* ismiyle yazdığı haşiyesidir. Mehmed Ali Paşa ve Sahn-ı Semân medreselerinde müderrislik yapan müellif, Manisa ve Rodos'ta müftülük görevini üstlenmiştir. Selanik, Kütahya, Yenişehir'de kadılık yapan Vankulu Mehmed Efendi Medine kadılığı görevini sürdürürken vefat etmiştir.²³

Çalışmanın bundan sonraki kısmında müellifin konuyla ilgili ele aldığı altı ilke incelenecektir. Müellifin zikrettiği ilkeler dikkate alındığında bu ilkelerin iki başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür. Bu başlıklar beyyinenin kaynağı açısından tercihi gerektiren ilkeler ve beyyinenin çeşidi açısından tercihi gerektiren ilkelerdir. Müellifin tespit ettiği ilkeler konusuna geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılması için tercih ve beyyine kavramları kısaca tanıtılacaktır.

Tercih kavramı fıkıh usulü açısından düşünüldüğünde birbiriyle çelişen delillerden birini diğerinden üstün tutmak anlamında kullanılmaktadır. Fıkıh ilminde ise aynı davada birbiriyle çelişen ispat vasıtaları bulunması durumunda bu vasıtalarından birini daha güçlü kabul etmek anlamında kullanılır.²⁴

²² Kaçalın. "Vankulu", 42/513.

²³ Ahmet İhsan Dündar, *Osmanlı Dönemi Arapça-Türkçe Sözlükleri, Mehmed b. Mustafa el-Vani ve Terceme-i Sıhah-ı Cevheri Adlı Eseri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 162-168.

²⁴ Hüseyin Okur, "Hanefi Mezhebinde 'Tercih' Kavramı ve Şürübülâli'nin Bazı Tercihleri", *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 1/1 (2017), 45; Şükrü Özen, "Tercih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/484. ed-Debûsî, Ebû Zeyd 'Abdullâh b. Muhammed b. Ömer b. 'Îsâ (ö. 430/1039), *Takvîmu'l-*

Beyyine ise İslâm muhâkeme hukukunda, “bir hakkın veya kendisine hukukî sonuç bağlanan bir olayın ispatını sağlayan özel kati delil” anlamında kullanılmaktadır.²⁵ Bu kavram genel olarak kullanıldığı zaman şahitlik, yazılı deliller ve kat’îlik ifade eden karine kavramlarını kapsayan bir anlamı vardır. Ancak beyyine kavramı mutlak olarak kullanıldığında bu üç ispat vasıtasından hangisi anlamında kullanıldığı hususunda ihtilaf vardır. Zuhaylî’ye (öl. 2015) göre bu konuda üç farklı görüş vardır. Cumhurun benimsediği görüşe göre mutlak anlamda kullanıldığında beyyine kavramı *şahitlik* anlamına gelir. İbn Teymiye’nin (öl. 728/1328) dâhil olduğu bazı âlimlere göre ise beyyine hakkı ortaya çıkaran deliller anlamında kullanılır. İbn Hazm’a (öl. 456/1064) göre ise beyyine kavramı ile şahitler ve hâkimin şahsî bilgisi kastedilir.²⁶ Dolayısıyla diğer ihtimallerde göz ardı edilmeden mutlak olarak kullanıldığında beyyine kavramı ile “şahitlik” anlamının kastedildiği söylenebilir.²⁷

1. Delilin (Beyyinenin) Kaynağı Açısından Tercih İlkeleri

Davalarda delilin kim tarafından ortaya konulduğu önem arz eder. Mal ile ilgili davalarda malı elinde bulunduran kişi ve mal elinde olmamasına rağmen malda hak iddia eden kişi vardır. Malı elinde bulunduran kişiye zilyed, mal elinde bulunmayan ve malda mülk sahibi

Edille fî'l-Usûli'l-Fıkh (nşr. Halîl Muhyiddîn el-Meyyis), 1421/2001, 339.

²⁵ Ali Bardakoğlu, “Beyyine”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 6/97.

²⁶ Zuhaylî, *Vesâilu'l-İsbât*, 1/ 25-26.

²⁷ Konuyla ilgili değerlendirmeler için bk. Ömer Tozal, “İslam Muhâkeme Hukukunda Beyyine (İbn Kayyim Örneği)”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi = Journal of Mesned Divinity Researches]* 8/2 (2017), 354-355; Mazlum, “Mecelle’de Beyyineler Arasında Teâruz ve Tercih”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (June 2022), 241-242.

gibi tasarrufta bulunamayan kimseye ise hariç denir.²⁸ Bu iki kavram mecellede şu şekilde tarif edilir:

“Zilyed bir ayna bilfiil vaz‘-ı yed eden (elinde bulunduran) yahut tasarruf-ı müllak ile tasarrufu sabit olan kimse”, “haric, berveçh-i bâlâ vaz-ı yed ve tasarruftan beri olan kimsedir.”²⁹

Bu kısımda ilk olarak malı elinde bulunduran zilyed ile mal elinde bulunmayan haricin beyyinelерinin çelişmesi durumunda hangi beyyinenin tercih edilmesi gerektiğine değinilecektir. Ardından akdin sahih olduğunu iddia eden ile sahih olmadığını iddia eden taraflardan hangisinin beyyinesinin tercih edilmesi gerektiği konusu ele alınacaktır. Tahsisi iddia edenin beyyinesinin tercihi ve ziyadeyi iddia edenin beyyinesinin tercihi de bu kısımda ele alınacaktır.

1.1. Haricin Delili (Beyyinesi) Tercih Edilir

Vankulu, zilyed ve haricin beyyine getirmesi durumunda haricin beyyinesinin tercih edileceğini ifade eder. Ancak bu tercih ihtilafın mutlak mülkiyet³⁰ davası olması durumundadır. Eğer dava mutlak mülkiyet davası değilse (yani mukayyet mülkiyet davası ise) haricin beyyinesi tercih edilmez.

²⁸ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), "Hâric", 180.

²⁹ Ali Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)* (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1978), 373.

³⁰ Mutlak mülkiyet ile miras, satın alma ya da hibeden elde edilmiş olma gibi bir sebeple mukayyet olmayan mülkiyet türü kastedilir. Kişi “şu mal benimdir, hakkı olmadığı halde şu kişi malıma el koymuştur” demesi durumunda mutlak mülkiyet iddiası vardır. Zira burada mala nasıl sahip olunduğu açıklanmamıştır. Ancak kişi “şu mal benim falan kişiden satın aldığım maldır” dediğinde mülkiyetin sebebinin satın alma olduğu beyan edilmiştir. Dolayısıyla bu durumda mutlak mülkiyet iddiasından bahsedilemez. Mutlak- mukayyet mülkiyet ayrımı için bk. Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, çev. Raşit Gündoğdu (İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 2006), 4/239-240.

Müellif, mukayyet mülkiyet davasına örnek olarak haric ve zilyedin davaya konu olan malı gaip olan bir kişiden satın alma iddialarını ve bu iddialarını ispatlayan beyyine getirmelerini örnek verir. Bu durumda eğer her ikisi de (haric ve zilyed) satın almanın tarihini zikrederse bu iki kişiden sonraki tarihi zikreden lehine karar verilir. Ancak her ikisi de tarih zikretmezse zilyedin beyyinesi evladır. Çünkü onun satın alma iddiası haricinin satın alma iddiasından öncedir.

Vankulu, bazı Hanefiler'in bu durumu (zilyedin beyyinesinin tercih edilmesi gerekliliğini) şu şekilde gerekçelendirdiğini ifade eder:

“Zilyedin beyyinesi sonrasında kabz olan (malın satın alan kişi tarafından teslim alınması) satın almayı sabit kılar. Haricinin beyyinesi ise sonrasında kabz olmayan satın almayı sabit kılar. Sonrasında kabzı sabit kılan satın alma sonrasında kabzı sabit kılmayan satın almadan daha kuvvetlidir.”³¹

Müellif, haric ve zilyed tarih zikrederse hangisi olduğuna bakılmaksızın sonraki tarihi zikreden lehine hükmedilmesi, tarih zikretmezlerse zilyed lehine hüküm verilmesinin sebebinin sorulması durumunda ise şu şekilde cevap verileceğini söyler:

“Birinci durumda (her ikisi tarih zikrettiğinde) sonraki tarihi zikreden beyyinesi kabul edilir ve onun lehine karar verilir. Çünkü sonraki tarihi kabul etmede iki beyyineyle aynı anda amel etme imkânı vardır. Şöyle ki; birinci müşteri malı bayiden satın aldıktan sonra ikinci müşteriye malı satmış olduğu değerlendirilebilir. İki delil ile amel etmeyi mümkün kılan durum ise tercih sebebidir. Bir işin kendisine en yakın vakte izafesi kaidesi³² bu görüşü destekler.

³¹ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 2a.

³² Kaide ile ilgili bilgi için bk. Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed el-Ma'ruf bi İbn Nuceym, *el-Eşbah ve'n-nezâ'ir* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 1/55.

İkinci durumda (her ikisi tarih zikretmezse) zilyedin beyyinesi kabul edilir ve dolayısıyla zilyed lehine karar verilir. Çünkü onun Beyyinesi, ziyade olanı ispat ettiği için, sonrasında kabz olan satın almayı sabit kılar.”

Müellif, haric ve zilyed arasındaki mukayyet mülkiyet davalarında iki ihtimalden söz eder, bu ihtimaller şunlardır;

Her iki tarafın satın aldığı tarihi zikretmesi durumunda, haric ve zilyed olmasına bakmaksızın, sonraki tarihi zikreden lehine karar verilir.

Her iki tarafın satın aldığı tarihi zikretmemesi durumunda zilyed lehine karar verilir.³³

Mukayyet mülkiyet davasında haric ve zilyed beyyineleri arasındaki ihtilaf durumunda tercih hususu Vankulu Mehmed Efendi'den yaklaşık bir buçuk asır önce yaşamış olan Bedreddin Simâvî'nin (öl. 823/1420) *Câmi 'u'l-fuşûleyn* adlı eserinde şu şekilde beyan edilmektedir:

“Şayet haric ve zilyet, malın satın alma yoluyla kendisine ait olduğunu iddia etse ve beyyine getirselers ancak her ikisi tarih beyan edemez ise veya aynı tarihi beyan etseler bu mal zilyede verilir. Her ikisi tarih getirse ancak birinin tarihi daha öncelikli olsa tarihi önce olan tercih edilir. Sadece biri tarih zikretse bu durumda zilyet lehine hükmedilir. Zira tarih zikretmeyen vakti ihtimallidir. Bu durumda zilyedin malı alması şüpheyle engellenemez.”³⁴

Mukayyet mülkiyet davaları ile ilgili ihtilafların örnekleri Osmanlı Şeyhülislâmlarına sorulan sorularda da görülmektedir. Mukayyet

---

³³ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 2a.

³⁴ Bedreddin, *Camii'l-fusuleyn*, 192.

mülkiyet davasına örnek olarak Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin (öl. 1115/1703) *Fetâvâ-yı feyziyye* isimli eserindeki şu fetva zikredilebilir:

“Zeyd, Amr'ın elinde olan dükkân ve bahçe için ‘falan tarihte Hind'den şu kadar akçeye satın aldım, mülkümdür’ dese ve bunu destekleyen beyyine getirse, Amr ise ‘ben o dükkân ve bahçeyi o tarihten iki sene önce Hind'den satın aldım, mülkümdür’ dese ve bunu destekleyen beyyine getirse, hangisinin beyyinesi tercih edilir? Cevap: Amr'ın beyyinesi tercih edilir.”³⁵

Dolayısıyla mukayyet mülkiyet davalarında hâlihazırda ihtilafa konu olan malı elinde bulunduran kişinin (zilyedin) beyyinesi tercih edilir. Haricin beyyinesinin tercih edildiği durum ise mutlak mülkiyet davalarıdır. Vankulu, mutlak mülkiyet davalarında haricin beyyinesinin tercih edilmesi gerekliliğini ifade etse de konuya dair verdiği örnek ve açıklamalar mukayyet mülkiyet davası ile ilgilidir. Haric ve zilyedin beyyinelerinin mutlak mülkiyet davalarında³⁶ çelişmesi durumunda ise tarafların tarih zikredip zikretmemelerine göre dört ihtimalden söz edilebilir:

Haricin zilyed aleyhine tarihsiz beyyine ikame etmesi durumudur. Bu durumda haricin beyyinesi tercih edilir.

Haric ve zilyedin beyyinelerinin aynı tarihli olması durumudur. Bu durumda da haricin beyyinesi tercih edilir.

³⁵ Feyzullah Efendi, *Fetâvâyı Feyziyye*, haz. Süleyman Kaya (İstanbul: Klasik, 2009), 255; Mukayyet mülkiyetle ilgili diğer bir örnek ise Behcetü'l-fetâvâ isimli eserin 2214 numaralı fetvasında yer almaktadır. Fetva için bk. Abdullah Yenişehirli, *Behcetü'l-fetâvâ*, haz. Süleyman Kaya vd. (İstanbul: Klasik, 2011), 428.

³⁶ Buradaki ihtilafa mala hali hazırda sahip olan (zilyed) ve malda hak iddia eden kişi arasındadır. İhtilafa konu olan mal eğer üçüncü bir kişinin elinde ise tercih ilkeleri değişmektedir. Konuyla ilgili bilgi için bk. Bedreddin, *Câmiu'l-fusûleyn*, 183; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü* (Dimaşk: Daru'l-Fikr, 1985), 6/532-536.

Haric ve zilyedin beyyinelerinin farklı tarihli olması durumudur. Bu durumda hangi tarafın beyyinesi daha eski tarihli ise o beyyine tercih edilir.

Taraflardan birinin tarih bildirmesi diğzerinin tarih bildirmemesi durumudur bu durumda haricin beyyinesi tercih edilir.³⁷

Yukarıda zikredilen tercihlerden anlaşılacağı üzere mutlak mülkiyet davasında haric ve zilyed beyyinelerinin çelişmesi durumunda daha eski tarihli beyyinenin tercihi dışında haricin beyyinesi tercih edilmiştir. Bu durumda haricin beyyinesini kabul edilmesi Hanefiler ve Hanbelîler’de genel kabul gören görüştür. Şâfiîler ve Malikîler’e göre ise zilyedin beyyinesi tercih edilir.³⁸ Hanefiler, bu görüşlerini şu gerekçelerle delillendirirler:

“Beyyine ispat için ikame edilir. Haricin beyyinesi zilyed aleyhine mülkiyeti sabit kılar. Zilyedin beyyinesi ise haric aleyhine mülkiyeti sabit kılmadığı için ve dolayısıyla ispat içermediği için beyyine olarak kabul edilmez. Zilyedin beyyinesi haricin beyyinesi ile ispat edileni defetmek için ve kendisinden yemin yükümlülüğünün düşürdüğü için kabul edilir. Dolayısıyla beyyine bir hükmü ispat için ikame edilmesi sebebiyle yalnızca haricin beyyinesi mahallinde ikame edilmiş olur.³⁹

Haricin beyyinesi yeni bir mülkiyet iddiasını tesis ederken zilyedin beyyinesi sabit olan mülkün mülkiyetinin zilyede ait olduğunu tekid eder. Tesis ise te’kidden evladır.⁴⁰

³⁷ Bu tercihler Hanefî Mezhebi’nde genel kabul gören tercihlerdir. Mezhep içerisindeki farklı görüşler için bk. Zuhaylî, *el-Fıkhu ’l-İslâmî ve edilletühü*, 6/ 530-531.

³⁸ Zuhaylî, *el-Fıkhu ’l-İslâmî ve edilletühü*, 6/ 530-531.

³⁹ Hüsâmüddîn Hüseyin b. Alî b. Haccâc el-Buhârî es-Siğnâkî, *en-Nihâye fî şerhi ’l-Hidâye* (Mekke: Dirasatu’l-İslâmiyye, t.y.), 17/ 92.

⁴⁰ Kemâlüddîn Muhammed b. Abdülvâhid İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr* (Mısır: el-Bâbi’l-Halebî, 1970), 8/175.

Haricin beyyinesi daha faydalı beyyinedir. Zira haricin beyyinesi olmayan bir şeyi sabit kılarken zilyedin beyyinesi zahirde var olan şeye delalet eder.⁴¹

Haricin delili zilyedin delilinden daha fazlasını ispat eder. Zira haricin delili ihtilaf edilen mala halihazırda sahip olana karşı mülkiyet hakkı ispat eder. Zilyedin delili ise ihtilaf edilen mala halihazırda sahip olana karşı mülkiyet hakkı ispat etmez. Zira haricin malın kendisine ait olduğu yönündeki beyyinesi hâkimin bunu tasdik eden hükmünden önce mülkiyet hakkını ispat etmez. Bu sebeple hâkim zilyedin beyyinesi ile hükmetse de hariç aleyhine hükmetmiş olmaz. Haricin beyyinesi ile hükmettiğinde ise zilyed aleyhine hükmetmiş olur. Bu durumda haricin beyyinesi daha fazlayı ispat eder ve bu sebeple tercih edilir.”⁴²

Aktarılanlardan anlaşıldığı üzere Hanefiler’de mutlak mülkiyet davalarında haricin beyyinesi tercih edilmektedir. Bu görüşün gerekçeleri Hanefî fıkıh kitaplarında genişçe ele alınmıştır. Hanefiler’in bu yaklaşımın örneklerini fetva kitaplarında da görmek mümkündür.⁴³

1.2. Akdin Sıhhatini İddia Edenin Beyyinesi Tercih Edilir

Müellif, bazı durumlarda ise akdin sahih olduğunu iddia edenin delilinin tercih edilmesi gerektiğini ifade eder. Bu konuda müellifin verdiği örnek şudur:

“Vasi, vasisi olduğu çocuğa ait olan ve yıkılmaya yüz tuttuğunu söylediği evi satsa, satın alan müşteri eve masraf yapsa (ya da evi

⁴¹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühü*, 6/530.

⁴² Ebû Bekr Şemsü'l-e'imme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebşut* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993), 17/33.

⁴³ Konuyla ilgili fetva örnekleri için bk. Yenişehirli, *Behcetü'l-fetâvâ*, 428-430.

kullansa) ve evi onarmış olsa. Çocuk baliğ olduğunda, vasiinin evi sattığı dönemde evin harap olmadığını ve dolayısıyla satışın batıl olduğunu iddia edip bu konuda şahit getirirse; müşteri ise satış anında, evin harap olduğuna dair şahit getirirse müşterinin şahidi kabul edilir. Zira bu davada çocukken evi harap diye satılıp bunun aksi yönünde şahit getiren davacının beyyinesin kabul edilmesi akdin batıl olmasını gerektirir. Müşterinin beyyinesi ise akdin sahih olmasını gerektirir.”⁴⁴

Müellif, yukarıdaki örnekte müşterinin akdin sahih olduğu yönünde şahit getirdiğini çocuğun ise akdin batıl olduğu yönünde şahit getirdiğini aktarır. Müellifin bu konuda zikrettiği diğer bir örnek ise şudur:

“Kadın, kocasının kendisini maraz-ı mevtime boşadığını ve kendisi iddet beklerken kocasının öldüğünü dolayısıyla miras hakkı olduğunu iddia etse varisler ise boşamanın kocanın sağlıklı olduğu dönemde gerçekleştiğini iddia etseler kadın lehine karar verilir. Eğer ikisi de boşamanın aynı vakitte olduğuna dair delil getirirler varislerin boşamanın sağlıklı dönemde olduğuna dair getirdikleri delil tercih edilir.”⁴⁵

Müelliften aktarılan örneklerden anlaşılacağı üzere mahkemede taraflardan biri akdin sahih olduğunu ispat eden delil getirirse karşı taraf akdin batıl ya da fasit olduğu görüşünü destekleyen delil getirirse akdin sahih olduğunu ispat eden delil tercih edilir.

Serahsî (öl. 483/1090), bir meselede mutlak olarak birbiriyle çelişen iki delil olduğunda Ebû Hanîfe'nin (öl. 150/767) akdin sıhhatini iddia edenin delilinin kabul edilmesi gerektiği görüşünü aktarır.⁴⁶ Aynı

⁴⁴ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 6b.

⁴⁵ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 7a.

⁴⁶ Serahsî, *el-Mebşu't*, 24/123.

eserin diğer bir yerinde ise “akdin sıhhatini iddia edenin delilinin kabul edilmesinin” Ebû Hanîfe'nin ilkelerinden biri olduğu aktarılır.⁴⁷ Dolayısıyla Vankulu'nun bu konudaki tercihinin Ebû Hanîfe'den aktarılan bu ilkedен kaynaklandığı söylenebilir.

1.3. Tahsisi İddia Edenin Beyyinesi Tercih Edilir

Tahsisi iddia eden beyyinenin tercih edilmesi müellifin zikrettiği diğer bir tercih sebebidir. Vankulu eserinde konuyu şu şekilde izah eder:

“Mudârebe akdinde⁴⁸ parayı işleten kişi, mal sahibine “sen bana peşin ve veresiye satın almanı-satmanı emrettin dese, mal sahibi ise “ben sana nakit satın almanı-satmanı emrettim” dese mudâribin sözü kabul edilir. Eğer mudârib mal sahibine “sen bana peşin ve veresiye satın almanı-satmanı emrettin dese, mal sahibi ise “ben sana nakit satın almanı-satmanı emrettim” dese ve ikisi beyyine ikame etseler mal sahibinin beyyinesi tercih edilir. Çünkü ‘söz’ söz konusu olduğunda genelliği iddia edenin sözü kabul edilirken ‘beyyine’ söz konusu olduğunda tahsisi iddia eden beyyine tercih edilir.”⁴⁹

Bu husus mecellede *eğer nassan yahut delâleten takyid delili bulunmaz ise mutlak itlakı üzre câri olur*⁵⁰ maddesiyle açıklanmaktadır. Bu maddeden anlaşıldığı üzere taraflar meselenin umumi ya da hususi olmasında ihtilaf etmeleri durumunda beyyine-delil olmazsa umumîliği iddia edenin delili kabul edilir. Ancak taraflar

---

⁴⁷ Serahsî, el-Mebşut, 23/94.

⁴⁸ Mudârebe akdi emek sermaye ortaklığını içeren bir akitir. Bilgi için bk. Erdoğan, "Mudârebe", 386-387.

⁴⁹ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 12a-12b.

⁵⁰ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 1/88-89.

delil sunmaları durumunda hususiliği diğer bir ifadeyle tahsisi iddia edenin beyyinesi tercih edilir.⁵¹

Tahsisi iddia eden beyyinenin tercih edilmesi örneği Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'den aktarılan fetvada şu şekildedir:

“Zeyd, Amr'dan mudarebe yoluyla aldığı para ile İzmir'e gidip İzmir'den sonra Mısır'a giderken fırtınada gemi batıp para yok olsa Amr, “ben bu parayı yalnızca İzmir'e gitmen üzere vermiştim dese ve bunu doğrulayan beyyine ikame etse; Zeyd ise “parayı mutlak olarak vermiştin (gideceğim yeri sınırlamamıştın)” dese Amr'ın beyyinesi evla olur mu? Cevap: Olur.”⁵²

1.4. Ziyadeyi İddia Edenin Beyyinesi Tercih Edilir

Müellifin zikrettiği diğer bir tercih gerekçesi ise beyyinenin ziyadeyi ispat etmesidir. Burada ziyadelik bir tarafın beyyinesinin diğer tarafın beyyinesinden daha fazla şey ispat etmesi anlamındadır. Müellif, beyyinedeki ziyadeliğin nicelik (kemmiyyet) ya da kalite (keyfiyyet) açısından olabileceğini söyler. Müellif, beyyinedeki ziyadeliğin nicelik bakımından olması durumuna şu örneği verir:

“Rehin veren fiyatı 10 olan sağlam bir malı rehin verdiği şahit getirirse rehin alan ise kıymeti 5 olan ayıplı malı rehin aldığı yönünde şahit getirirse rehin veren kişinin beyyinesi evladır.”⁵³

Verilen bu örnekte görüldüğü üzere malın değerindeki nicelik farklılığı sebebiyle malın değerinin daha fazla olduğunu ispat eden beyyine tercih edilmiştir.

⁵¹ Konuyla ilgili değerlendirmeler için bk. Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm*, 3/547-548; Abdurrahman el-Hanefî el-Berâvî, *Fetâvâyi Hindîye/ Fetâvâyi Alemgiriyye*, çev. Mustafa Efe (Ankara: Akçağ Yayınları, 1986), 9/ 71-74.

⁵² Feyzullah Efendi, *Fetâvâyi Feyziye*, 253.

⁵³ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 8a.

Müellif, beyyinedeki ziyadelğin nicelik bakımından olmasına ise şu örneği verir:

“Alışveriş yapanlardan biri yapılan alışverişin bey'-i bât⁵⁴ olduğunu diğeri bey' bi'l-vefâ⁵⁵ olduğunu iddia edip bu yönde beyyine-şahit getirselere bey' bi'l-vefâyı iddia edenin beyyinesi kabul edilir. Çünkü bey' bi'l-vefâyı ispatlayan beyyine zahirin hilafını ve daha fazla ispatı içerir. Şöyle ki; Bey' bi'l-vefâda ek bir şartla birlikte alışveriş vardır. Zira bey' bi'l-vefâ ile yapılan akitte satılan mal bedeli iade edildiğinde geri alınma şartıyla satılmıştır. Bey'-i batta ise yalnız mutlak alışveriş vardır.”⁵⁶

Bu örnekte görüldüğü üzere keyfiyet açısından ziyadeliği ispat edilen beyyine tercih edilmiştir. Müellifin bu konuda verdiği diğere bir örnek ise şudur:

“Taraflardan biri malı rehin olarak verdiğini iddia edip bu iddiasını destekleyen şahit getirirse diğere ise malı satın aldığını söyleyip bu iddiasını destekleyen şahit getirirse, malı satın aldığını söyleyenin deliline itibar edilir. Çünkü alışveriş iki taraf açısından bağlayıcı iken rehin akdi rehin alan kişi açısından bağlayıcı değildir.⁵⁷ Ayrıca alışveriş hemen mülkiyeti gerektirirken rehin akdi mülkiyeti gerektirmez.”⁵⁸

⁵⁴ Bey'-i bât kesin satış anlamında olup bey' bi'l-vefâ'nın karşıtı olarak kullanılır. bk. Erdoğan, "Bey'-i bât", 53.

⁵⁵ Satış bedeli iade edilince geri alınmak üzere bir malın geçici olarak satılmasına bey' bi'l-vefâ denir. bk. Erdoğan, "bey' bi'l-vefâ", 54-55.

⁵⁶ Vankulu, Tercihü'l-beyyinât (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 9a.

⁵⁷ Rehın akdinin taraflar açısından bağlayıcılığıyla ilgili bilgi için bk. Hadi Ensar Ceylan, *İslam Borçlar Hukukunda Akdin Bağlayıcılığı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 74.

⁵⁸ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 9a-9b.

Verilen örneklerde görüldüğü üzere nicelik ya da nitelik açısından daha fazla olanı ispat eden beyyine tercih edilmiştir. Bu ilke mecellede “ziyade beyyinesi evladır” maddesiyle yer almıştır.⁵⁹ Bu ilkeye göre şahitlik edilen konuda ziyadeyi ispat eden-ortaya çıkararak beyyine daha azı ispat eden beyyineden evladır. Bu fazlalık borcun miktarında, akde konu olan malda ya da akde konu olan malın ücretindeki fazlalık olabilir. Bu durumların hepsinde fazlalığı iddia eden beyyine tercih edilir.

Bu ilkenin gerekçelerinden biri şudur; Her iki beyyine az olan miktarda müttefiktirler, ihtilaf edilen husus ise fazlalığın olup olmadığıdır. Bu fazlalık ise ancak beyyine ile sabit olur. Her iki tarafın kabul ettiği miktarın fazlasını ispat eden beyyinenin tercihinin evla olması ilkesi sebebiyle de fazlalığı ispat eden beyyine tercih edilmelidir. Ayrıca bu durumda fazlalığı iddia eden taraf yeni bir şeyi iddia eden konumundadır. Müddei beyyine getirmekle inkâr eden ise yemin etmekle yükümlüdür ilkesi⁶⁰ gereğince müddeinin beyyinesi kabul edilir.⁶¹

Ziyadeyi iddia eden beyyinenin tercih edilmesi ilkesinin tatbikinin fetva mecmualarında örneklerini bulmak mümkündür. Bu örneklerden biri Şeyhülislam fetvalarının derlendiği Netîcetü'l-fetâvâ isimli eserde bulunan şu örnektir;

“Zeyd, cariyesi Hind'i Amr'a satıp teslim ettikten sonra “o cariye sana üç yüz seksen kuruşa satıp teslim ettim diye beyyine

⁵⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/394.

⁶⁰ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 1/ 104.

⁶¹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Radyüddîn Ebû Bekr b. 'Alî b. Muhammed el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire* (b.y.: el-Matba'atü'l-Ḥayriyye, 1904), 2/ 220; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 4:394; Muhammed Halid el-Etâsî, *Şerhu'l-Mecelle* (Humus: Matbaatu Humus, 1930), 5/ 482.

getirse, Amr ise “yüz seksen kuruşa satıp teslim ettin diye beyyine getirse Zeyd'in beyyinesi evla olur mu? Cevap; olur.”⁶²

2. Delilin (Beyyinenin) Çeşidi Açısından Tercih İlkeleri

Bu başlık altında beyyinenin çeşidinden kaynaklanan tercih sebepleri ele alınacaktır.

2.1. Zahirin Hilafına Olanı Sabit Kılan Beyyine Tercih Edilir

Müellifin değindiği diğer bir tercih ilkesi ise beyyinenin zahirin hilafını ispat etmesidir. Burada zahir hal ile kastedilen bir şeyin var olduğu durumdur. Zahirin hilafına ile kastedilen ise bir şeyde sonradan meydana gelen değişimdir. Müellif, bu konuda birçok örnek zikretmiştir. Bu örneklerin bazıları şunlardır:

“Bütün ayıplarıyla birlikte satın alma beyyinesi malı ayıpsız olarak satın alma beyyinesinden evladır.⁶³ Bir kişinin belli bir borcunun ödediğine dair getirilen beyyine o kişinin ölümüne kadar bu borcun ödemediğini ispat için getirilen beyyineden evladır.”

Müellif, zikredilen bu örneklerdeki tercih sebebinin tercih edilen beyyinenin zahir halin hilafını ispat etmiş olmalarına bağlar. Ona göre tercih edilen zahir halin hilafını ispat eden deliller bu özelliklerinden (zahir halin hilafını ispat etmeleri sebebiyle) dolayı daha güçlüdür.⁶⁴

Zira, biri zahir halin devamını diğeri zahir halin değiştiğini gösteren iki beyyine olduğunda değişimi kanıtlayan beyyine tercih

⁶² Seyyid Ahmed Efendi, Mehmed bin Ahmed el-Gedûsî. *Netîcetü'l-Fetâvâ: Şeyhülislam Fetvaları*, haz. Süleyman Kaya (İstanbul: Klasik, 2014), 240 ; Konu hakkındaki diğer örnek fatva için bk. Muhammed Emîn b. Ömer b. 'Abdul'azîz 'Abidin ed-Dimeşki, *el-Ukûdu'd-Duriyye fî Tenkîhi'l-Fetâva'l-Hâmidîyye* (b.y.: y.y., ts.), 1/ 834.

⁶³ Zira asıl olan malın ayıpsız olarak satılmasıdır. Malda ayıp bulunması sonradan meydana gelen bir değişimdir. Normalin dışında bir şeyi ispat ettiği için “malın ayıplı satıldığını” ispat eden ispat eden beyyine tercih edilir.

⁶⁴ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 4b-5a.

edilir. Çünkü zahir halin değiştiğini ispat eden beyyine asıl durumun hilafına olanı ispat etmiştir. Zahire tutunan kişi beyyine getirmeye muhtaç değildir. Eğer aksini gösteren bir delil yoksa zahirde var olan halin varlığını koruduğuna hükmedilir. Zahirin hilafını iddia eden kişi ise lehine şahitlik eden beyyine olmadan doğrulanmaz. Zahire tutunan kişinin yemin etmesi yeterlidir ve zahir halin devamını ispat etmek için beyyine getirmesi gerekmez. Ancak zahir halin devam ettiğini ispatlayan beyyine olmadığı durumda zahir halin değiştiğini gösteren bir beyyine varsa bu beyyine tercih edilir.⁶⁵

Müellif, neyin zahir hal ve neyin zahir halin değişimi olduğunun iyice anlaşılması için gelen dava üzerinde iyice düşünülmesi gerektiğini söyler. Bu hususta ortaya çıkması muhtemel karışıklığı şu örnekle açıklar:

“Eğer dense ki: Beyyine zahirin hilafını ispat için yemin ise zahir halin değişmediğini ispat etmek içindir. Örneğin, bir insan tarafından mülk edinilip kullanılmaya başlanmadıysa tarlada asıl olan ekilmemiş olmasıdır. Bu yönüyle bakıldığında tarlayı ekmek arızî bir durumdur. Arızî durum ise zahir halin hilafı olmayı gerektirir. Bu durumda arızî durumu yani tarlanın ekildiğinin ispatı beyyineyle tarlanın ekilmediğinin ispatı ise yeminle olması gerekir.

Derim ki: Arazide, biri onu sahiplenip ekmeden önce, asıl olan tarlanın ekilmemesidir. Ancak arazi biri tarafından sahiplenildikten sonra arazinin ekilmemesi-kullanılmaması arızî durum olur.”⁶⁶

Dolayısıyla müellife göre bir meselede zahir hal ve zahir halin değişmesi durumu o meselenin mahiyetine göre değişebilir. Vankulu,

⁶⁵ Dimeşki, *el-'Ukûdu'd-duriyye*, 2/42; Selîm b. Rüstem el-Bâz, *Şerhu'l-Mecelle* (Beyrut, el-Matbaatu'l-Edebiyye,1923), 51.

⁶⁶ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 5b.

konu hakkındaki bu ayrıntıyı açıkladıktan sonra hâkimin kendisine sunulan beyyineleri ve davanın mahiyetini iyice anlamadan hüküm vermemesi gerektiğini ifade eder. Eğer hâkim dikkat etmez ve ilk izlenimine göre karar verirse kendisine sunulan beyyinenin zahir hal beyyinesi mi yoksa zahir halin değiştiğini gösteren beyyine mi olduğunu anlayamayabilir. Zira bir beyyinenin hudûs beyyinesi mi (sonradan ortaya çıkan değişimi ispatlayan beyyine) yoksa kıdem beyyinesi mi (var olan halin devam ettiğini gösteren beyyine) olduğu davanın durumuna göre değişebilir.⁶⁷

Bu husus Mecelle'de *hudûs ile kıdem beyyinesi cem' olduktan hudûs beyyinesi tercih olunur* ifadesiyle maddeleşmiştir. Mecelle'de verilen örnek şu şekildedir:

“Kişinin arazisinden geçen su yolunun yapılma zamanında ihtilaf edilse ve arazi sahibi su yolunun yeni yapıldığına dair beyyine getirirse diğeri eskiden beri var olduğu yönünde beyyine getirirse arazi sahibinin beyyinesi tercih edilir.”⁶⁸

Ömer Nasuhi Bilmen, bu ilkeyi *hudûs beyyinesi, kıdem beyyinesinden evladır* ifadesiyle aktarır. Bilmen, hudûs beyyinesinin kuvvetli olmasını ise bu beyyine türünün zahir halin hilafını ispat etmesiyle gerekçelendirir. Fakat ona göre âlimler arasında hudûs beyyinesinin değil kıdem beyyinesinin evla olduğunu söyleyenler de vardır.⁶⁹

2.2. İki Beyyine ile Ameli Mümkün Kılan Beyyine Tercih Edilir

⁶⁷ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 6a.

⁶⁸ Ali Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle*, 399.

⁶⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1991), 8/195. Ayrıca konu ile ilgili değerlendirmeler için bk. Elif Mazlum, “Mecelle’de Beyyineler Arasında Teâruz ve Tercih”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (June 2022), 252.

Müellifin zikrettiği diğer tercih sebebi ise iki beyyineyle amelî mümkün kılan beyyinenin tercih edilmesidir. Müellif, daha önce ziyadeyi ispat eden beyyine konusunda verdiği örneği burada yeniden zikretmiştir. Verilen örnek şudur:

“Rehin veren kişi malı rehin olarak verdiğini iddia edip bu iddiasını destekleyen şahit getirirse rehin alan ise malı satın aldığını söyleyip bu iddiasını destekleyen şahit getirirse, malı satın aldığını söyleyenin deliline itibar edilir. Borçlunun malı önce rehin olarak verdiği sonra aynı malı rehin alan kişiye sattığı varsayılarak iki beyyine ile amel edilmiş olur. Bu durumda hem rehin verdiğini iddia eden borçlunun hem de satın aldığını söyleyen alacaklının beyyinesiyle amel edilmiş olur. Rehlin veren kişinin malı rehin olarak verdiği yönündeki beyyinesinin kabul edilmesi durumunda ise iki beyyineyle amel mümkün olmaz. Zira satım akdinden sonra rehin akdi mümkün olmaz.”⁷⁰

Zikredilen örnekten anlaşıldığı üzere birbiriyle çelişen iki beyyine varsa ve bu iki beyyineyle birlikte amel etme imkânı varsa bu imkân zorlanır ve iki delili de yalanlamayacak bir hüküm verilir.

Birbiriyle çelişen şahitliklerde şahitler açısından şahitlik ettikleri bilginin doğru olma ihtimali vardır. Şöyle ki; Şahitlerden biri lehine şahitlik yaptığı kişinin o malın sahibi olduğu bilgisine dayanarak şahitlik etmiş olabilir. Diğer şahit ise lehine şahitlik yaptığı kişinin, o malı elinde bulundurması sebebiyle, o mala malik olduğunu düşünerek şahitlik etmiş olabilir. Bu sebeple gerçekte örtüşse de örtüşmese de iki şahitlik te geçerlidir. Çünkü şahitliğin sıhhati şahit olunan şeyin gerçekte doğru olup olmamasına bağlı değildir. Zira şahitlik edilen

---

⁷⁰ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081),10b-11a.

şeyin gerçekte doğru olup olmadığı kişilerin bilemeyeceği bir bilgidir. Şahit yalnızca zahiren gördüğüne dayanır ve ona göre şahitlik yapar. Kişinin gördüğü şeye dayanarak şahitlik yapması ise sahihtir.⁷¹

Zikredilen bu gerekçeler sebebiyle aynı davada birbiriyle çelişmeler de sunulan beyyineleri doğru kabul etmek ve mümkün olduğu kadar o beyyinelere göre amel etmek gerekir. Zira beyyine şer'î delillerden bir delildir. Şer'î delille mümkün olduğu kadar amel etmek ise vaciptir.⁷² Bu sebeple aynı davada sunulan iki delili bütün yönleriyle doğru kabul ederek kullanmak mümkünse iki delilde bütün yönleri doğru kabul edilerek kullanılır. Eğer bütün yönleri doğru kabul edilerek kullanılması mümkün değilse her iki beyyine bazı yönleri doğru kabul edilerek kullanılabilir.⁷³

Vankulu Mehmet Efendi, eserinin sonunda ise daha derin düşünüldüğünde altı ilke olarak zikrettiği bu ilkelerin üç başlık altında toplanabileceğini söyler. Ona göre haricin beyyinesi tercihi, akdin sıhhatini iddia edenin beyyinesi tercihi, tahsisi iddia edenin beyyinesi tercihi ilkeleri zahirin hilafına olanı sabit kılan beyyine tercih edilir ilkesi başlığı altında değerlendirilebilir. Dolayısıyla bu ilkeler zahirin hilafına olanı sabit kılan beyyine tercihi, ziyadeyi iddia edenin beyyinesi tercihi, iki beyyineyle ameli mümkün kılan beyyine tercihi olmak üzere üç başlık altında değerlendirilebilir.⁷⁴

Müellif, tespit ettiği ilkeleri aktardıktan sonra gelebilecek iki delil arasında tercihi mümkün kılan sebep olmaması durumunda hâkimin nasıl hareket etmesi gerektiği sorusuna şu şekilde cevap verir:

⁷¹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 8/ 246.

⁷² Siğnâkî, *en-Nihâye fi şerhi'l-Hidâye*, 17/158.

⁷³ Kâsânî, *Bedaiü's-sanai'*, 8/ 444-446.

⁷⁴ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 14a-14b.

“Yargılamada taraflardan biri lehine hüküm verilmeden önce taraflar mahkemeye beyyine sunmuşlarsa (ve bu beyyineler arasında birini diğerine tercih etmeye sevk eden bir sebep yoksa) dava konusu olan mal-hak taraflar arasında eşit olarak paylaşılır. Yargılamada karar verildikten sonra sunulan beyyine bir şey ifade etmez. Davada beyyine sunan lehine karar verilir.”⁷⁵

Sonuç

Vankulu Mehmed Efendi, fıkıh ve dil alanındaki çalışmaları ile tanınan XVI. yüzyılda yaşamış bir âlimdir. Yaşadığı dönemde müderrislik, müftülük ve kadılık gibi önemli görevlere getirilen Vankulu, yazdığı eserlerle etkisi günümüze kadar uzanan bir Osmanlı âlimidir. Müellif, kadılık vazifesini yaparken kaynaklardan meselelerin hükümlerini bulmakta zorlanmadığını ancak davada birbirleriyle çelişen beyyineler bulunduğu bu beyyinelerden hangisinin tercih edilmesi gerektiği hususunda zorlandığını ifade eder. Vankulu Mehmed Efendi, bir davada birbirleriyle çelişen beyyineler bulunduğu hangi beyyinenin seçilmesi gerektiği konusunda fıkıh kitaplarında bazı bilgilerin dağınık bir şekilde bulunduğunu söyler. Müellif, bu eserinde fıkıh kitaplarında dağınık olarak bulunan bu bilgileri düzenli bir şekilde aktarmayı hedeflemiştir. Böylece yargılama görevini üstlenen kişiler bu bilgilere rahatlıkla ulaşabileceklerdir. Vankulu Mehmed Efendi, konuyla ilgili Hanefi fıkıh kitaplarında dağınık olarak yer alan bilgileri sistemli bir şekilde aktarmıştır.

Bu çalışmada müellifin değindiği ilkeler beyyinenin kaynağı açısından ve beyyinenin çeşidi açısından olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. Beyyinenin çeşidi açısından tercih ilkeleri *zahirin hilafına*

---

⁷⁵ Vankulu, *Tercihü'l-beyyinât* (Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081), 17b.

olanı sabit kılan beyyine tercih edilir ve iki beyyineyle ameli mümkün kılan beyyine tercih edilir ilkeleridir. Beyyinenin kaynağı açısından tercih ilkeleri ise *haricin beyyinesi tercih edilir, akdin sıhhatini iddia edenin beyyinesi tercih edilir, tahsisi iddia edenin beyyinesi tercih edilir, ziyadeyi iddia edenin beyyinesi tercih edilir, zahiren değil manen inkâr edenin beyyinesi tercih edilir* ilkeleridir.

Müellif, bu ilkelerin gerekçeleri ile ilgili bilgiler ve konuyla ilgili örneklere yer vermiştir. Hanefi fıkıh kitaplarında konuya dair bilgilerin bulunması bu meselenin fıkıh alimleri tarafından önemsendiğine delalet eder. Ayrıca fetva kitaplarında konuya dair örneklerin bulunması bu meseledeki teorik bilgilerin fetvalara aktarıldığını gösterir. Fetva kitaplarının dönemin hakimleri tarafından hüküm vermede bir kaynak olduğu bilgisi dikkate alındığında bu bilgilerin davaların çözümlenmesinde kullanıldığını gösterir. Müellif, eserinde zikredilen bu ilkeleri açıkladıktan sonra mahkemeye sunulan beyyineler arasında tercih sebebi bulunmaması durumunda dava konusu olan mal ya da hak taraflar arasında eşit olarak taksim edileceğini ifade eder. Yargılama işi ile görevli olan kadılar için el kitabı niteliğinde olan bu eser, tespit edebildiğimiz kadarıyla, beyyineler arasında tercih ilkelerini ele alan ilk çalışmadır. Osmanlı devletinin son dönemine kadar aynı hedefi amaçlayan ve başka müellifler tarafından yazılan başka risaleler de vardır. Bu durum tercih ilkeleri ile ilgili çalışmalara ilginin asırlar boyu devam ettiğini gösterir. Bundan sonraki çalışmalarda, mahkeme kayıtlarına bakılarak bu tercih ilkelerinin mahkeme kararlarına yansımaları ve konuyla ilgili yazılan diğer çalışmalara bakılarak zamanın değişmesiyle bu ilkelere değişiklik olup olmadığı konuları araştırılabilir.

Kaynakça | References

- Ali Haydar Efendi. *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. çev. Raşit Gündoğdu. 4 Cilt. İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 2006.
- Aktürk, İmran. *Osmanlı Yargılama Hukukunda İspat Vasıtaları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Atar, Fahrettin. *İslam Yargılama Hukukunun Esasları*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2013.
- Aydın, M. Âkif. *Osmanlı Hukuku: Devlet-i Aliyye'nin Temeli*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Baktır, Mustafa. "Mahmûd Hamza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/365-366. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Bardakoğlu, Ali. "İsbat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/492-495. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Bardakoğlu, Ali. "Beyyine", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/97-98. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Bâz, Selîm b. Rüstem, *Şerhu'l-Mecelle*. Beyrut, el-Matbaatu'l-Edebiyye, 1923.
- Berâvî, Abdurrahman el-Hanefî. *Fetâvâyi Hindiye/ Fetâvâyi Alemgiriyye*, 16 Cilt. çev. Mustafa Efe. Ankara: Akçağ Yayınları, 1986.
- Berki, Ali Himmet. *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1978.
- Beroje, Sahip. *İslam Ceza Muhakemesi Hukukunda Beyyine Külfeti ve İspata Hakim Esaslar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuku İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1991.
- Ceylan, Hadi Ensar. *İslam Borçlar Hukukunda Akdin Bağlayıcılığı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Debûsî, Ebû Zeyd ' Abdullâh b. Muhammed b. Ömer b. 'Îsâ (ö. 430/1039), *Takvîmu'l-Edille fi'l-Usûli'l-Fıkh* (nşr. Hâlıl Muhyîddîn el-Meyyis), 1421/2001.
- Dimeşkî, Muhammed Emîn b. Ömer b. ' Abdul'azîz ' Âbidîn. *el-Ukûdu'd-Duriyye fi Tenkîhi'l-Fetâva'l-Hâmidîyye*. b.y.: y.y., ts.
- Dündar, Ahmet İhsan. *Osmanlı Dönemi Arapça-Türkçe Sözlükleri, Mehmed b. Mustafa el-Vani ve Terceme-i Sihah-ı Cevheri Adli*

- Eseri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Erbay, Celal. *İslam Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1999.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 4. Basım, 2013.
- Etâsî, Muhammed Hâlid. *Şerhu'l-Mecelle*. 5 Cilt. Humus: Matbaatü Humus, 1930.
- Fezullah Efendi. *Fetâvâyı Feyziye*. haz. Süleyman Kaya. İstanbul: Klasik, 2009.
- Haddâd, Radıyyüddîn Ebû Bekr b. 'Alî b. Muhammed. *el-Cevheretü'n-Neyyire*. 7 Cilt. b.y.: el-Matba'atü'l-Hayriyye, 1904.
- Hüsâmüddîn Hüseyin b. Alî b. Haccâc el-Buhârî es-Siğnâkî. *en-Nihâye fi şerhi'l-Hidâye*. 25 Cilt. Mekke: Dirasatu'l-İslâmiyye, t.y.
- İbn Nüceym, Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed el-Ma'ruf bi İbn Nüceym. *el-Eşbah ve'n-nezâir*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Kaçalin, Mustafa S. "Vankulu". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/513. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Kallek, Cengiz. "Hisâlî Abdurrahman Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/125-126. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b Mes'ud b Ahmed el-Hanefî. *Bedâ'i'u's-Sanâ'i' fi Tertîbi's-Şerâ'i'*. Thk. Ali Muhammed Muavvaz. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Kemâlüddîn Muhammed b. Abdülvâhid İbnü'l-Hümâm. *Fethu'l-kadîr*. 10 Cilt. Mısır: el-Bâbi'l-Halebî, 1970.
- Kudûrî, Ebû'l-Hüseyin Ahmed b Ebî Bekr Muhammed b Ahmed. *Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-fikhi'l-Hanefî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Kurtoğlu, Yasemin. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Hukukunda İspat Vasıtaları*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Mazlum, Elif. "Mecelle'de Beyyineler Arasında Teâruz ve Tercih". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (June 2022), 235-262. <https://doi.org/10.17120/omuifd.1073187>

- Okur, Hüseyin. "Hanefî Mezhebinde 'Tercih' Kavramı ve Şürûnbülâli'nin Bazı Tercihleri". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 1/1 (2017), 41-62.
- Öğüt, Salim. "Edeb'ül-Kādî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/ 408-410. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Özen, Şükrü. "Tercih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/ 484-487. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Serahsî, Ebû Bekr Şems'ül-e'imme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsut*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.
- Seyyid Ahmed Efendi - Mehmed bin Ahmed el-Gedûsî. *Netîcetü'l-Fetâvâ: Şeyhülislam Fetvaları*. haz. Süleyman Kaya. İstanbul: Klasik, 2014.
- Sıdkî, Hasan b. Hasan el-Hüseynî er-Rûmî. "Vezâifü'l-Kuzat fi Usulî'l-Murafaât ve Tercihî Ehâdî'l-Beyyinât". thk. Sa'd b. Ömer el-Huraşî, *Mecelletü'l-Merkezü'l-Buhus ve'd-Dirasetü'l-İslamiyye* 12/6 (2010), 369-386.
- Sofuoğlu, Hadi. "Osmanlı Kadısının El Kitabı: "Melceü'l-Kudat 'Inde Te'aruzî'l-Beyyinât", ed. Süleyman Kaya vd. *Osmanlı'da Fıkıh ve Hukuk*, 169-181. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2017.
- Şeyh Bedreddin. *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l-fusûleyn*. ed. Hacı Yunus Apaydın. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012.
- Şürûnbülâli, Ebü'l-İhlâs. *el-Hükmü'l-Müsned Bi-Tercihî Beyyinât Gayrı zi'l-yed*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa, 214, 267-271.
- Tozal, Ömer. "İslam Muhâkeme Hukukunda Beyyine (İbn Kayyim Örneği)". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi = Journal of Mesned Divinity Researches]* 8/2 (2017), 345-356.
- Turan, M. Fatih. "İslam Ceza Hukukunda Cinayet Davalarında Zayıf Delil 'Levs'". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 31 (30 Haziran 2009), 171-192.
- Vankulu Mehmed Efendi. *Tercihü'l-beyyinât*. İstanbul: İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, Bel_Yz_K.001081, 1a-17b.
- Yenişehirli, Abdullah. *Behcetü'l-fetâvâ*. Feyzullah Efendi, haz. Süleyman Kaya vd. İstanbul: Klasik, 2011.
- Yılmaz, Taha. *Çağdaş Türk Hukukundaki İspat Vasıtalarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Zühaylî, M. Mustafa. *Vesâilu'l-İsbât fi 'ş-Şerîati'l-İslâmiyye fi'l-Muâmelâti'l-Medeniyye ve'l Ahvâli 'ş-Şahsiyye*. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetu Dâri'l-Beyân, 1982.

Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühü*. 10 Cilt. Dimaşk: Daru'l-Fıkr, 1985.